

AMÛTUM MADENİNİN TİCARETİNİN YAPILMASI HUSUSUNDA, ASUR ŞEHİR MECLİSİNCE VERİLMİŞ BİR RUHSATNÂME

Hüseyin SEVER

Bu güne kadar gelmiş-geçmiş sahamız ilim adımları tarafından amutum madeni hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu madene verilen isimler: “KÛ.AN = amutum = aşı’um” = Meteorik demir, plâtin’dir. Bu devirde demirin ismi bilinmekte olup, “AN.BAR = parzillum” olarak kullanılmaktadır.

Amutum madeninin süs eşyası yapmak için kullanılmış olduğu, bir metinde (Gol. 13.1) geçmekte olup, bundan yapılmış bir yüzükten bahsedilmektedir.

Amutum ilk defa Rimuş’un Sumerce-Akkadca yazılmış olan iki dilli bir ithaf kitâbesinde zikredilmektedir¹. Adı geçen bu metnimizin Sumerce bölümünde AN.NA = Kalay; Akkadca bölümünde ise, amutum’un ideogram karşılığı olan KÛ.AN şeklin de yazıldığı ve bu madenden bir statü yapıldığı da belirtilmektedir².

Rimuş’un kitâbesinde oldukça kıymetli olduğu görülen ve kalay ile aynı değerde bir mâden olarak anılan ve III. Ur-Hanedanı zamanına âit (Nippur.Nr. 1000) bir tablette oldukça ucuz olarak görülmekte olup, yaklaşık olarak 36 kg. amutum’un gümüş olarak karşılığı 18 gr. olarak verilmiştir.

1. Thureau-Dangin, RA 8, s. 138-139.
2. B. Landsberger, ZA 38, s. 279.

Amarna Çağı Mektuplarında (Knudtzon, El-Amarna Tafeln I, 22, 1, 55)³ amütum'dan yapılmış bir şişenin (= laḥannum)⁴ Mitanni kralı Tušratta tarafından, Mısır kralı III. Amenofis'e (M.Ö. 1447-1421) hediye edildiği ve bir kral hediyesi olması sebebiyle de çok kıymetli olduğu anlaşılmaktadır. Amütum mâdenine Amarna Çağı'ndan sonraki vesikalarda rastlanmamaktadır. Sanherib'in (=Sîn-aḥḥe-eribâ) yıllıklarını yazdırdığı kitâbelerinde görülen "GU.AN.NA"nın kalay nisbeti daha fazla olan bir tunç nev'i olduğu ispatlanmıştır⁵.

Kültepe tabletlerinde ise "amütum" 1 mina=yaklaşık 500 gramlık miktarlarıyla önceleri CCT. IV, 4a, 3'te geçmekte idi. Ancak Kt. 93/k-145 (1-110-93) envanter numaralı bir metinde de yine 1 mina=500 gramlık ağırlığıyla geçmektedir⁶.

Diğer Kültepe metinlerinde ise seḡel/siqlum'dan daha fazla ağırlıkta zikredilmeyen ve parça parça toplanan ve kıymeti ise, iki yerde bahsedildiği şekilde altından beş misli daha kıymetli olduğu görülen bu madenin, Kt. s/k-89 envanter numaralı vesikada ise: "1 1/3 GĪN amutum 1 1/2 mana.TA KÛ.BABBAR^{4p}-kà 2 mana 15 GĪN.TA= 1 1/3 šeḡel amütum senin 1.5 mina gümüşünden (= gümüşünün karşılığı olarak) 2 mina 15 šeḡel eder" şeklinde geçmesinden dolayı, amütum'un burada gümüşten 90 misli daha değerli olduğunu açıklayan ilk ve (şimdilik) tek belgedir⁷.

Asurlu tüccarlar ile Anadolu'nun yerli beyleri arasındaki ticârî ilişkilerin düzenli yürümesi, güvenliğin sağlanması ve tüccarların hak ve hukuklarının aranması, bunlara kaşılık da sarayın gelen mallar üzerinde ilk satın alma hakkına sahip olmasının yanında bu an-

3. J.A. Knudtzon, Die El-Amarna Tafeln (VAB 2.) I, 22, 1, 55.

4. B. Landsberger, AfO XII, 3, 139, 25.

5. D.D. Luckenbill, Ancient Records of Assyria and Babylonia II, s. 115-198. CHICAGO, ILLINOIS-USA, 1927.

6. C. Mihel-P. Garelli, "Heurts avec une principauté anatolienne" Festschrift für Hans Hirsch (WZKM=Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes) s. 278-290. Wien-1996.

7. J. Lewy, KTS=Die Altassyrischen Texte vom Kültepe bei Kayseri, 1926 (5b, 3; 30, 15; 39a, 23); CCT II 37, 24; Hrozný, (I, 23; 63, 33; 55, 17-35); CCT IV 38a, 3-7; Matouš, (112b, 22); Ayrıca bkz: R. Maxwell-Hyslop, The Metals AMÛTU and ASI'U in the Kültepe Texts, An.St. XXII, s. 159-162.

laşma şartlarından birisi de yerli beylerin bazı özel mallar üzerinde mutlak yetkilerinin bulunduğudır. Asurlu tüccarlar ise, yerli sarayların tekelinde olan “amütum, aşı’um, birtum ve huşarum” gibi madenlerin ticaretini yapma yetkisine sahip değillerdi.

Meslekdaşım Doç. Dr. Salih Çeçen, tarafından açıklanan: Kt. c/k-18, 40-42: “...12 a-gu₃-ú/ša a-mu-tim ú-ru-um ša KÛ.KI...” satırlarda görüleceği üzere, amutum’dan tac yapılmış olduğunun açıkça delilidir.

Salih Çeçen tarafından işlenmiş bir diğer metinde ise, amütum madeninin erime esnasında azaldığı görülmektedir: Kt.n/k-757, 6-8: “i-na i-šé-ra-tim ù ša-ra-pi-im 1 GÍN 15 SE im-ti”= (amütum) miktarca, eritme esnasında azaldı”.

Yine Kt. n/k-726, 6-9: “a-mu-tam KI DUMU E-li-me-sar a-mu-ur-ma a-mu-tum ma-ti-a-at= Elimeşar’ın oğlu ile birlikte amütum’u gördüm ki, amütum azalmıştır”.

Sayın Çeçen’in yeni ele almış olduğu Kt. 92/k-200, Kt. 92/k-203 ve Kt. 92/k-221 kazı envanter numaralı mektuplar da: amütum madeninin ticaretinin yapılması hususunda verilmiş olan Asur ülkesinin direktiflerini kapsamakta olup, bu direktiflerin bütün kârum ve wabartumlara sistemli bir şekilde ulaştırılması da sağlanmıştır⁸.

Ennum-Aşşur’un Uşur-ša-Iştar adlı bir tüccar meslekdaşına yazmış olduğu Kt. n/k-1686 kazı envanter numaralı bir mektupta: Demirci ile, ufalanmış amutum için 2 1/2 şeqel mâmûl altın karşılığı anlaşıklarını belirtmektedir. Bu vesile ile, amütum madeninin eritilip, kuyumcu tarafından işlenebilen bir maden olduğu kanaati hâsıl olmaktadır.

Ayrıca, Kt. n/k-695 kazı envanter numaralı metnimizin 16. satırında ise: “tü-dí-tam ša a-mu-tim= amütum’dan yapılmış olan ger-

8. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. S. Çeçen, “Kaniş Kârumu’nun Diğer Kârüm ve Wabartumlara “KÛ.AN = (amütum)” ile İlgili Önemli Talimatları” Belleten, C. LXI. Ağustos 1997, sayı:231, s.219-232. T.T.K. Basımevi Ankara-1997

danlık” cümlesinden de bu madenin, bayanların göğüslerini süsleyen zarif gerdanlıkların yapılmasında kullanılmakta olan bir ham madde olduğunu da görmekteyiz.

Umumiyetle Kaniš (= Kültepe)’den diğer eyaletlere gönderilen ve Anadolu içerisinde alınıp, satılmakta olan bu madenin, Asur ülkesine veya başka ülkelere gönderildiği hakkında henüz kayda rastlanmamıştır. Bu maddenin ne şekilde ve nereden tedarik edildiği veya nerelerden çıkarıldığı hususunda da bir bilgiye sahip değiliz. Yine bir mektupta (Hrozný, I, 24-61) Hatti ülkesinden satın alınan amutum ticaretinin gizli olarak yapıldığı ve alım-satım işlerinin de sadece Kuššara sarayının yetkisinde olduğu zikredilmektedir.

Makalemizin esas konusunu oluşturan Kt. 92/k-564b kazı envanter numaralı yeni bir vesikamızda ise, amutum madenin ticaretinin yapılabilmesi için bir nev’i “*Ticârî Ruhsatnâme*” verilmesi hususundaki Asur Şehir Meclisinin kararını burada bize bütün açıklığıyla belirtmektedir. Aynı zamanda Asur Şehir Meclisinin buradaki başkanının da “*rabi Sikkatim*” olduğunu öğrenmekteyiz. Adı geçen yeni metnimizin transkripsiyon tercüme ve kopyasını burada vermeyi uygun görmekteyiz.

Kt. 92/k-564/b

Öy. Šu-Ištar DUMU A-šür-ba-ni

Ma-nu-um-ki-A-šür DUMU A-hu-qár

ù A-šür-ta-ak-lá-ku DUMU Zi-na-a

ra-bi-šú-um sa Ma-nu-um-ki-A-šür

5. i-mi-ig-ra-ti-šu-nu-ú-sí sé-bu-lí-<ni>-a-tí-ma

tup-pá-am ša a-lim^{ki}

ša a-šu-mi a-mu-tim Šu-Ištar

a-na a-lim^{ki} ú-sú-ḥu MAŠKIM

ma-aḥ-ri-ni iš-ku-ma

10. a-wa-tí-ṣ̌u-nu nu-ga-mì-ir-ma
 ni-iṣ̌/a-lim^{ki}/ú ru-ba-im
 it-mu-ú-ma/a-mu-tam
 ṣ̌a Ma-nim-ki-A-ṣ̌ùr DUMU A-hu-wa-qár
 ṣ̌a i-na Wa-aḥ-ṣ̌u-sa-na
15. a-na ra-bi/sí-ki-tim
 i-dí-nu-ma/a-ṣ̌u-mì a-mu-tim
 ṣ̌í-a-tí/Ma-nim-ki-A-ṣ̌úr
 Ṣ̌u-Iṣ̌tar/a-na a-lim^{ki}
 ú-sa-sí-ḥu/a-wa-tù-ṣ̌u-nu
- K. 20. ga-am-ra-ma/KÙ.BABBAR ṣ̌í-im
 a-mu-tim/ṣ̌í-a-tí KÙ.BABBAR
 Ma-nim-ki-A-ṣ̌ùr DUMU A-ḥu-wa-qár
- Ay. ṣ̌a-bu/a-na a-mu-tim
 ṣ̌í-a-tí/lu a-na ṣ̌a-li-tim
25. Ma-nim-ki-A-ṣ̌ùr/Ṣ̌u-Iṣ̌tar
 iṣ̌-e lu ṭup-pá-am ṣ̌a a-lim^{ki}
 A-bi-a/ra-bi-ṣ̌ú-um/pa-ni-um
 a-na Ṣ̌u-Iṣ̌tar/ub-lam/lu ṭup-pá-am
 ṣ̌a kà-ri-im/Kà-ni-iṣ̌^{ki}
30. ù Wa-aḥ-ṣ̌u-ṣ̌a-na
 il₅-ta-qí-ú/ṣ̌í-be-e
 a-ḥu-um/a-na a-ḥi-im
 iṣ̌-ta-ku-nu/lu ṭup-pí-e ṣ̌a ḥa-ar-mu-ú
 i-na ba-áb/DINGIR/
35. a-na a-wa-tim/a-ni-a-tim
 Ma-nim-ki-A-ṣ̌ùr/DUMU a-ḥu-wa-qár
 a-na Ṣ̌u-Iṣ̌tar/ú ma-ri-ṣ̌u
 lu i-na a-lim^{ki}/lu-i-na GÁN^{lim}
 ú-la i-tù-a-ar/URUDU ṣ̌a i-na

40. Wa-ah-šu-ša-na/i-na ší-im

a-mu-tim/ša i-šú-ra-tim

ša i-li-bi₄/GAL/sí-ki-tim

a-ḫu-ru/a-na Šu-Ištar i-za-az

K. IGI I-na-a IGI Ku-da-tim

IGI A-šür-DU₁₀/IGI Lu-zi-na

sK. IGI El-wa-da-ak IGI I-na-Sú-en₆

Kt. 92/k-564/b

(1-5): Aššur-bāni'nin oğlu Šú-Ištar, Ahuwaqar'ın oğlu Mannum-ki-Aššur ve Zinaa'nın oğlu Aššur-taklaku; Mannumki-Aššur'un vekilini (avukatını) onayladılar (ve) bize sevkettiler (gönderdiler).

(6-12): Šú-Ištar'ın amütum konusu ile ilgili olarak, Asur şehrinin vesikasını (tabletini), Asur şehir meclisine havale etmiş olduğu (belgeyi) vekili (avukatı) bize sundu (önümüze koydu) ve biz de onun meselesini bitirdik (onun işini hallettik) ve Asur şehir meclisi ve kralı (rubā'um) yemin ettiler (yemin verdiler).

(12-23): Waḫšušana şehrinde bulunan Ahuwaqar'ın oğlu Mannum-ki-Aššur'a âit olan amütum'u rabi sikkitim'e teslim ettiler (sundular) ve o amütum meselesine gelince: Mannumki-Aššur ve Šu-Ištar amütum hususundaki meselelerini Asur şehir meclisine havale ettiler. Onların amütum ile ilgili meselelerini bitiriniz (çözünüz) ve bahis konusu olan (bahsedilen) o amütum'un karşılığı olan gümüş üzerinden değeri. Ahuwaqar'ın oğlu Mannum-ki-Aššur'a ödenmiştir (gümüşe doyurulmuştur).

(23-34): Bahis konusu olan o amütum için ya Mannum-ki-Aššur ve Šu-Ištar yetkili kılınarak, onların nezaretinde tetkik edilsin (onların yetkisinde araştırılsın), ya da Asur şehir meclisine âit olan o vesikayı ilk vekili olan birinci avukatı Abia, Šu-Ištar'a (ve) daha sonra da Kaniš ve Waḫšušana kârumlarına âit olan o vesikayı alsınlar ve en son olarak da zarflı vaziyetteki adı geçen vesikayı tanrının kapısına ulaştırmak için şahit ola-

rak görevlendirilmiş şahıslar birbirlerini desteklesinler (şahitler birbirlerine yardımcı olsunlar).

(35-43): Bu mesele hakkında: Ahuwaqar'ın oğlu Mannumki-Aşşur'un sözlerine, Su-Iştar ve onun oğullarına ister Asur ülkesinde olsun, isterse Anadolu'da olsun, hiç bir kimse hukuki bir itirazda bulunamayacak. Waḥṣuṣana şehrine âit olan bakır, amutum'un bedelinin karşılığı olarak, yapılmış olan plân gereğince; ben de olayın içinde ve rabi sikkitim'in hemen gerisinde (arkasında) hazır vaziyette olacağım. Onlar (orada hazır bulunan kişiler) Şu-Iştar'ın hissesine düşen payı taksim edecekler.

ŞAHİTLER:

(44-46) : Inaa'nın huzurunda, Kudatim'in huzurunda, Aşşur-Tâb'ın huzurunda, Luzina'nın huzurunda, Elwadak'ın huzurunda, Ina-Sú'en'in huzurunda.

FİLOLOJİK AÇIKLAMALAR

St. 5 : i mî-ig-ra-tí-şu-nu-ú-şí: magāru(m): einwilligen/ zustimmen=muvafakat etmek/ uygun görmek/ tasvib etmek/ onaylamak. migru(m): Einwilligung/zustimmung= rıza/ muvafakat. Seine Einwilligung geben (zu)= Bir şeye razı olmak/bir şeye rıza göstermek. aA: Pl. fém. "i(na) mî-ig-ra-tí-şu-nu= Sizin insiyatifinize kalmış bir şey".

šé-bu-li-<ni>-a-tí-ma= wabalu(m): taşımak/nakletmek/ yüklenmek.

šé-bu-lu-ni (TC 13, 10) İmp. sé-bi₄-lam (TC II, 18-19) yerine kullanılmaktadır.

St. 8-19 : ú-sú-hu/ú-ša-sí-hu: esēhu(m)=atamak/tayin etmek/ kararlaştırmak/ayırmak/tahsis etmek/Huk. devretmek.
(CAD E, 327-329).

St. 10 : a-wa-tí-şu-nu nu-ga-mî-ir-ma= awātam gamāru(m)= Meseleyi bitirmek/davayı sona erdirmek. AKT II, No: 43, 3-

6 (Kt. n/k-610, 3-6): “a-na-kam um-ma a-na-ku-ma ki-ma i-a-tí i-la-ak-ma a-wa-tam sa É Šu-be-lim i-ga-ma-ar= Ben burada şöyle söylüyorum: Benim yerime vekilim (avukatım) gidecek ve Šu-Belum’un evi ile ilgili meseleyi bitirecek (o davayı sona erdirecek).

- St. 24 : ša-li-tim= salıttu(m). fém.= saltu(m) (Adj.): Yetki/ Selâhiyet/ Hakimiyet/ Otorite/ Hükûmet/ İtibar/ nüfûz/ Bilirkişi/ Ehlivukuf/ Erhap/ Şehâdet/ Şâhit.
- St. 26 : še’â’u(m)= Araştırmak/ gözden geçirmek/ tetkik etmek.
- St. 41 : i-šú-ra-tim= uşurtum= Alâmet/ Plân kelimesinin Çoğulu. (Pl. i-sú-ra-tim: EL 320, 14).
- St. 43 : a-ħu-ru= Hazır bulunmak/ Gerisinde olmak/ Birinin gerisinden gelmek. Fiilin mastar hâli de (aharu(m)).

